

KS. ZYGMUNT CZAJA

IDEAŁ KATECHETY WEDŁUG MŁODZIEŻY KLAS TRZECICH GIMNAZJUM NR 4 W SŁUPSKU

Osobowością nauczyciela zajmowano się już w wielu artykułach i książkach. W pedeutologii – jako usamodzielniającej się dziedzinie pedagogiki – przedmiotem poszukiwań, obok doboru kandydatów do zawodu nauczycielskiego czy też kształcenia i doskonalenia nauczycieli, jest osobowość wychowawcy. Zmiany społeczne, gospodarcze i polityczne, które od dłuższego czasu przeżywamy, wymagają przemian edukacyjnych. Obecność katechezy w szkole i nowe zjawiska wychowawcze wzywają do ciągłego poszukiwania odpowiedzi na pytanie: jaki powinien być katecheta?

1. Praktyka i teoria

Życie przyniosło zagadnienie dotyczące ideału katechety. Po dziesięciu latach wróciłem do szkolnictwa jako katecheta. Od lutego 2004 r., w trybie awaryjnym, zacząłem uczyć młodzież klas trzecich (klasy: A, B, C, D) Gimnazjum nr 4 w Słupsku. W związku z tym rodziło się wiele pytań dotyczących rozwiązań praktycznych na podstawie poznanej wcześniej i wykładanej teorii pedagogicznej. Interesujące mnie zagadnienia skupiały się na: dialogu katechety z uczniami, skutecznym nauczaniu, zachowaniu porządku na lekcji. Zrozumiałem, że skoro zapraszam wychowanków do spotykania się twarzą w twarz, to ważne jest, bym starał się zrozumieć, za jakim katechetą tęskni młodzież. W maju postanowiłem przekonać się o tym w sposób metodyczny przeprowadzając ankietę, którą w roku 1996 opracowali studenci seminarium pedagogicznego Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie. Ta ankieta posłużyła ks. Tomaszowi Rembelskiemu do napisania ciekawej pracy magisterskiej dotyczącej ideału katechety według młodzieży maturalnej jednej ze szkół w Koszalinie¹

¹ Por. T. Rembelski, *Ideał katechety na podstawie wypowiedzi młodzieży Gimnazjum im. St. Dubois w Koszalinie*, maszynopis, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie, 1997.

Badania przeprowadziłem w dniach 24-27 maja 2004 r. metodą audytoryjną, przekazując każdemu uczniowi ankietę i prosząc o jej wypełnienie w ciągu 30 minut podczas lekcji religii. Grupę badaną stanowiło 145 osób, 76 chłopców i 69 dziewcząt, w ośmiu zespołach klasowych. W roku szkolnym 2003/2004 ich katechetami byli: siostra zakonna, pani katechetka, ksiądz. W 98% gimnazjaliści odpowiadali kategorii wiekowej: 16 rok życia.

2. Wyniki ankiety

Najpierw uczniowie mieli za zadanie określić swój stosunek do praktyk religijnych, mając na uwadze niedzielną Mszę Świętą i codzienną modlitwę.

Tabela 1. Stosunek gimnazjalistów do praktyk religijnych

Stosunek do praktyk religijnych	Dziewczęta (w %)	Chłopcy (w %)
Praktykuję systematycznie	49	46
Praktykuję niesystematycznie	37	38
Praktykuję rzadko	14	16
Nie praktykuję wcale	0	0

Okazało się, że prawie połowa badanej młodzieży praktykuje systematycznie. Natomiast niesystematycznie życie religijne pielęgnuje 37% dziewcząt i 38% chłopców. Pozostali praktykują rzadko, natomiast nikt z badanych nie utożsamiał się z odpowiedzią: „nie praktykuję wcale”. Takie wyniki pokazują, że badana młodzież gimnazjalna w większości jest świadoma tego wszystkiego, co dotyczy życia Kościoła i szczególnej roli katechety.

Kolejne zagadnienie dotyczyło odpowiedzi na pytanie: dlaczego uczęszczasz na katechezę? Każda z osób badanych mogła zaznaczyć co najwyżej trzy zaproponowane odpowiedzi, dodając w ostatnim punkcie motyw dla niej istotny, którego nie uwzględniono w sześciu skategoryzowanych odpowiedziach do wyboru.

Tabela 2. Motywacja uczęszczania na katechezę

Motywacja	Dziewczęta (w %)	Chłopcy (w %)
Jestem katolikiem	31	31
Chcę pogłębić wiarę	20	24
Zawsze chodziłem	19	15
Chcę mieć ślub kościelny	12	12
Lubię pogadać o Bogu	12	7
Co by powiedzieli rodzice	6	11

Część badanych zaproponowała dodatkowe odpowiedzi: „interesuje mnie religia katolicka z naukowego punktu widzenia” (uczeń), „ma duży związek z moją filozofią życiową” (uczennica), „poznałem fajnego księdza” (uczeń), „lubię siostrę i rozmawiam z nią” (uczennica). Wyniki ankiety pokazują, że tradycja, pielęgnowana w rodzinie jako pierwszym i podstawowym środowisku wychowawczym², stanowi ważne źródło w życiu religijnym gimnazjalistów.

Określone środowiska przyjmują wzorcowe modele dotyczące zawodów. Następną kwestia dotyczyła spotkania się przez młodzież gimnazjalną z ich życzeniowym modelem katechety. Pytanie brzmiało: czy spotkałeś (-aś) w swoim życiu katechetę, który jest dla ciebie ideałem? Okazało się, że 50% dziewcząt i 54% chłopców zetknęło się z katechetą, który odpowiada ich wzorcowi roszczeniowemu. Większość gimnazjalistów chciałaby, żeby ich katechetą był ksiądz (62% chłopców i 52% dziewcząt). Według nich ksiądz: „ma większe doświadczenie” (uczeń), „ma lepszy kontakt” (uczennica), „jest też mężczyzną i lepiej rozumie chłopaków” (uczeń), „ma świetne poczucie humoru” (uczennica). Dla 16% dziewcząt i 14% chłopców ważnym jest, by katechetą była siostra zakonna ponieważ: „siostra ucząca nas jest bardzo fajna” (uczennica), „siostry zakonne są miłsze niż ksiądz” (uczeń). Jedynie dwóch chłopców chciałoby, żeby ich katechetą była osoba świecka, bo: „najlepiej trafia do uczniów” i „ludzie Kościoła mnie denerwują i irytują”. Dla pozostałych jest bez znaczenia, kto jest katechetą. Ważne jest: „jak naucza” (uczeń) czy też, że jest „niezwykłą osobowością” (uczennica).

W dzisiejszym świecie przywykliśmy do kultury obrazowej. To sprawia, że trzeba w nauczaniu pamiętać o wzroku jako szczególnym zmysle. Katecheta uczy także swoją postawą i wyglądem. Kolejne pytanie dotyczyło zewnętrznych cech katechety.

Tabela 3. Zewnętrzne cechy katechety

Cecha zewnętrzna	Dziewczęta (w %)	Chłopcy (w %)
Z poczuciem humoru	32	33
Inteligentny	22	27
Kulturalny sposób bycia	17	18
Ekspresyjnie przekazujący materiał	16	15
Schludny wygląd	9	4
Młody wiek	4	3

² Por. *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim 3*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1968.

Okazało się, że dla badanej młodzieży najważniejszymi cechami zewnętrznymi u katechety są: poczucie humoru, inteligencja oraz kulturalny sposób bycia. Młodzież podchodzi do katechezy dość emocjonalnie i nade wszystko tęskni za odpowiednią atmosferą na katechezie. Poczucie humoru oznacza sympatię do ucznia i pozwala na budowanie wzajemnego zaufania wychowawców i wychowanków. Spontaniczność katechety – połączona z inteligencją – wzmacniają w wychowanku poczucie bezpieczeństwa. Dlatego warto korzystać z osiągnięć pedagogiki zabawy³

Gimnazjaliści mieli również odpowiedzieć na pytanie: kim powinien być katecheta?

Spśród siedmiu możliwości mieli zaznaczyć trzy określenia. Mogli też dopisać to, co dla nich jest bardzo ważne w „być” katechety, a czego nie uwzględnili autorzy ankiety.

Tabela 4. „Być” katechety

„Być” katechety	Dziewczeta (w %)	Chłopcy (w %)
Człowiek wiary	34	28
Przyjaciół	29	24
Mistrz jako przewodnik	15	16
Wzór moralny	12	18
Autorytet naukowy	5	7
Nauczyciel jak inni	5	7

Według uczniów, katecheta powinien być przede wszystkim człowiekiem wiary oraz przyjacielem. Na trzecim miejscu, według dziewcząt, katecheta powinien być mistrzem jako przewodnik duchowy. Natomiast dla chłopców ważniejsze jest to, by katecheta był wzorem moralnym. Z innych określeń katechety pojawiły się: „rozumiejący innych i ludzkie błędy” (uczennica) oraz „tłumacz Biblii” (uczeń). Wyniki ankiety potwierdzają, że dojrzewanie jest przede wszystkim czasem poszukiwania przyjaźni i tęsknotą za wielką przyjaźnią⁴. Jednocześnie, czas ten jest okresem poszukiwania przez młodych ludzi swego miejsca w Kościele. Ich religijność jest silnie zabarwiona uczuciami i emocjami. Dlatego pragną, by ich katecheta był człowiekiem wiary. Dla większości badanych, katecheta otrzymuje szczególne powołanie, by prowadzić lekcje religii (70% dziewcząt i 70% chłopców) jako, że „Bóg go wybrał” (uczeń) oraz „nie każdy jest zdolny do takiej pracy” (uczennica). Dla 14% dziewcząt i 16% chłopców działalność katechety kojarzy się z misją.

³ Por. E. Kędzior-Niczyporuk, *Wprowadzenie do pedagogiki zabawy*, Lublin 2001.

⁴ Por. E. Giorfano, T. Lasconi, G. Boscato, *Nastolatki: trudne pytania. 2. Zakochane serce*, Warszawa 2002.

Uczennice w 16%, a uczniowie w 14%, uważają, że katecheta w szkole wykonuje zawód bowiem: „też musi z czegoś żyć” (uczeń) oraz „bo dostaje za to pieniądze” (uczennica).

Na podstawie badań trzeba stwierdzić, że młodzież jest zainteresowana swoim katechetą, co potwierdzają wyniki w poniższej tabeli.

Tabela 5. Stanowisko podczas rozmów o katechecie

Stanowisko ucznia	Dziewczęta (w %)	Chłopcy (w %)
Staram się oceniać sprawiedliwie	79	79
Oceniam wyłącznie pozytywnie	9	10
Jest mi to obojętne	11	11
Oceniam wyłącznie negatywnie	1	0

Taka postawa wynika między innymi z wielkiej potrzeby sprawiedliwości, na którą szczególnie uwrażliwiona jest młodzież gimnazjalna. Jednocześnie okazało się, że 75 % chłopców z większym szacunkiem odnosi się do katechety niż do innych nauczycieli, ponieważ: „jest bardziej wykształcony”, „głosi Słowo Boże”, „jest przedstawicielem Kościoła”, „przez niego mam lepszy kontakt z Bogiem”, „inni nauczyciele nie dają takiej radości”, „można mu się zwierzyć”, „ma lepsze podejście do młodzieży” Natomiast dla 51% dziewcząt katecheta jest taki sam, jak inni nauczyciele, a 49% badanych uczennic odnosi się do katechety z większym szacunkiem, jako że on: „przekazuje wiarę”, „można z nim porozmawiać na każdy temat”, „potrafi słuchać i doradzić”, „nosi habit”

Z uwagi na duży krytycyzm dojrzewającej osoby, w ankiecie pojawiło się pytanie otwarte: jakie cechy i działania ujemne (wady) katechety denerwują ciebie najbardziej? Oto wybrane odpowiedzi dziewcząt: „szybkie denerwowanie się i wytrącanie się z równowagi”, „sztuczne zachowanie na lekcjach”, „brak podejścia pedagogicznego”, „brak poczucia humoru”, „wymaga rzeczy, których sam nie robi”, „nie reaguje na chamskie zachowanie niektórych uczniów”, „nie dostrzega innych spraw, oprócz wiary” Chłopcy krytykowali między innymi: „rzucanie kredą”, „niesprawiedliwy, za mało poznaje uczniów”, „prawienie morałów”, „stawianie jedynek bez powodu”, „brak sposobu na prowadzenie lekcji” Przeglądając odpowiedzi na to pytanie, jak echo powracała myśl ks. prof. Janusza Tarnowskiego o czterech kategoriach pedagogicznych: dialogu, autentyczności, spotkaniu i zaangażowaniu⁵

⁵ Por. J. Tarnowski, *Jak wychowywać?*, Warszawa 1993, s. 9.

Młodzież gimnazjalna wskazała też na to, co ważne, by katecheza przynosiła owoce, co zależy głównie od katechety przygotowującego jednostki tematyczne.

Tabela 6. Warunki efektywnego wykonywania zawodu katechety

Warunek efektywnego wykonywania zawodu katechety	Dziewczęta (w %)	Chłopcy (w %)
Umiejętność słuchania młodzieży	27	25
Autentyczna i głęboka wiara	24	25
Kontaktowość	15	15
Powołanie katechetyczne	11	9
Poświęcenie się	8	10
Talent pedagogiczny	7	6
Moralność	5	7
Miłość pedagogiczna	3	3

Gimnazjaliści nade wszystko poszukują dialogu. Dlatego na pierwszym miejscu postawili na umiejętność słuchania, a za autentyczną i głęboką wiarą znalazła się kontaktowość. Jeden ze sposobów na dialog z młodym człowiekiem podaje Jean Vanier, dla którego każda osoba ma swoją tajemnicę⁶

Według badanej młodzieży, wymarzony katecheta powinien charakteryzować się wieloma cechami osobowymi. Przedostatnie zadanie polegało na wyborze pięciu cech z 21 podanych i uporządkowaniu ich zaczynając od najważniejszej. W opracowaniu poniższej tabelki pomógł mi następujący system punktowy. Najważniejsza cecha wybrana przez ucznia miała wartość 5 punktów i odpowiednio: druga zyskiwała wartość 4 punktów, trzecia – trzech, czwarta otrzymywała 2 punkty, a ostatnia 1.

Tabela 7. Cechy osobowe idealnego katechety

Nazwa cechy osobowej	Dziewczęta (liczba punktów)	Chłopcy (liczba punktów)
Akceptujący młodzież	145	165
Sprawiedliwy	91	109
Kontaktowy	94	94
Cierpliwy	79	105
Mądry życiowo	68	83
Sympatyczny	78	60
Szanujący godność ucznia	60	82
Pogodny	73	66
Autentyczny	52	43
Życzliwy	50	43
Sumienny	14	60

⁶ Por. J. Vanier, *Każda osoba jest historią świętą*, Poznań 1999.

Samokrytyczny	35	28
Dobry organizator	21	43
Opiekuńczy	32	23
Bezpośredni	23	24
Niezłośliwy	15	31
Nie posiadający nałogów	24	16
Dostępny	21	18
Bezinteresowny	17	10
Obowiązkowy	9	23
Elastyczny	12	15

Wiele do myślenia daje to, że badana młodzież przede wszystkim pragnie być akceptowana.

Te wyniki są – w moim przekonaniu – wołaniem gimnazjalistów o to, by być wysłuchanym, przyjmując zdrową postawę: „Ja jestem OK. – ty jesteś OK”⁷ Katecheta powinien być prawdziwie zainteresowany światem wartości młodzieży. Bywa, że młody człowiek przeżywa aksjologiczny zamęt i dlatego katecheta – znając świat wartości młodzieży – staje się przewodnikiem. Unikając moralizowania współdziała z młodzieżą. Katecheta, zakorzeniony i dojrzały w odpowiednim systemie wartości, staje się przekonujący⁸

Na zakończenie gimnazjaliści odpowiadali swobodnie, podając definicję katechety idealnego. W swoich twórczych poszukiwaniach zwracali uwagę na cechy wymarzonego katechety podane wcześniej. Wielu skupiało szczególną uwagę na poczuciu humoru. Dziewiętnaście osób napisało, że nie ma idealnego katechety. Dla sześciu uczniów idealnym katechetą jest Jezus, a dla czterech – papież Jan Paweł II. Miłym zaskoczeniem dla przeprowadzającego ankietę jest to, że dla 42 osób idealnym katechetą stał się uczący ich ksiądz lub siostra zakonna. Młodzież przede wszystkim pragnie, by katecheta miał powołanie oraz „umiał mówić i umiał słuchać” (chłopiec). Ważne jest, by katecheta miał osobowość i był człowiekiem dialogu.

3. Autorytet moralny przed urzędowym

Jak zauważa Romano Guardini: „Nie ma nic ważniejszego dla rozwoju osobowości niż zetknięcie się z człowiekiem naprawdę wielkim, poddanie się wpływowi jego postaci. Ta wielka postać wryje się w pamięć, zacznie na nas oddziaływać, inspirować nas, będzie nam drogowskazem. Pobudzi nas także do

⁷ A. Grün, *Autosugestia*, Kraków 2000, s. 48.

⁸ Por. K. Misiaszek, *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*, Warszawa 1995, s. 154.

walki. Najpierw bowiem dopuszczamy do siebie cudzą wielkość, aby następnie rozpocząć walkę o własną niezależność”⁹

Katecheta charakteryzujący się dojrzałością osobową i uzdolnieniami pedagogicznymi staje się osobą z dużym autorytetem. Nie tyle pełniony przez katechetę urząd, co jego szczególna osobowość, sprzyjają autentycznemu dialogowi z młodym człowiekiem. Katecheta powinien charakteryzować się: otwartością, wrażliwością, sprawiedliwością, cierpliwością. Katecheta wymarzony przez młodzież powinien twórczo przeżywać czas. Dzięki temu będzie nieustannie kształtował swoją osobowość i doskonalił warsztat pracy.

⁹ R. Guardini, *Bóg daleki. Bóg bliski*, Poznań 1991, s. 236.